

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR DOKTORI ISKOLA

BAKONYI MÁRIA

**A BEISMERŐ VALLOMÁS FONÁKJA ÉS SZÍNE –
A KÉNYSZERTŐL A KONSZENZUSIG**

TÉZISEK

Témavezető: PROF. DR. TÓTH MIHÁLY MTA DOKTORA

Pécs, 2019.

1.Témaválasztás indokolása, aktualitása

Téma választásom indokát Csemegi Károly idézetével kezdem, aki szerint a büntetőeljárásban:

„Két érdek helyeztetik egymással ellentétbe: A társadalom érdeke, mely a társadalom biztonságának szempontjából az ezt megsértő gonosztevők felfedezése, bűnösségük bebizonyítása és azok megbüntetése céljából a társadalmi erő leghatályosabb kifejtését követeli, másrészt pedig a büntett elkövetésével gyanúsított vagy vádlott érdeke, a ki a hatalmas társadalmi erővel szemben, az elnyomás, a lenyűgözés, az üldözés ellen oltalmat követel. Az ellentétbe állítás ez alakban, nem helyes. A társadalom valódi érdekei nincsenek és nem is lehetnek ellentétben az egyén jogos érdekeivel. Csakis mindkét érdeknek egyiránt alapos és lelkiismeretes számbavételével lehet megfelelni a művelt, az önmaga felismerésére jutott társadalom jól felfogott érdekének.[...] Főleg a bűnvádi eljárás területén látja magát szemközt a törvényhozó avval a rengeteg problémával, melyet az egyéni szabadság jogának összeegyeztetése a közbiztonság érdekeivel állít útjába. Nem az ellentétbe állítás, hanem az összeegyeztetés a feladat.”¹

Csemegi Károly idézete híven tükrözi azt, hogy a büntetőeljárásban két érdek ütközik, mégpedig a társadalom és a büntett elkövetésével gyanúsított vagy vádlott érdeke.

Attól a pillanattól kezdve, hogy a társadalom rendjét egy bűncselekmény „megbolygatja”, elkezdődik a büntetőeljárás, amelyben a büntetőjogi hatóságok feladata, hogy a bűncselekmény elkövetőjének kilétét megállapítsák, kihallgassák, és a kihallgatás valamint az egyéb rendelkezésre álló bizonyítékok alapján felelősségre vonására sor kerüljön.

Ebben a néhány sorban ismertetett feladat végrehajtása azonban nem olyan egyszerű a hatóságok számára, mert a terhelt, aki ellen a büntetőeljárás folyik nem csupán kötelezettségekkel rendelkezik a hatóság irányába, amelyeket „teljesítenie kell”, hanem büntetőeljárási jogokkal is, amelyeket viszont az ügyben eljáró nyomozó hatóságnak, ügyészségnek valamint bíróságnak tiszteletben kell tartania, és ezen keretek között, „tisztes eljárásban” kell eljutni a végső célig, tehát a bűncselekmény *valódi* elkövetőjének a felelősségre vonásáig.

¹ CSEMEGI Károly művei: Bűnvádi eljárás. Franklin Társulat, Budapest, 2 kötet IV. 1904. 457. o.

Erre figyelemmel a büntetőeljárás felfogható sajátos rekonstrukciós tevékenységként is annak érdekében, hogy a feltételezett elkövető büntetőjogi felelősségéről megalapozott döntés születhessen.

Egy bűncselekményről nyilvánvalóan a terhelt rendelkezik a legtöbb releváns információval; amennyiben az eljárás során képes, és hajlandó is ezeket a nyomozó hatósággal közölni, jelentős mértékben megkönnyíti az eljárás sikeres lefolytatását, a vallomása alapján már könnyedén összegyűjthetők az előadását alátámasztó – esetleg részben cáfoló – további bizonyítékok is. Mivel a gyanúsított őszinte jellegű, beismerő vallomásának nagy jelentősége van, ezért a múltban – és nyilván majd a jövőben is – jogosan törekszik a nyomozást lefolytató arra, hogy szóra bírja, és próbál ki ennek érdekében minden olyan módszert, amelyről úgy véli, hogy az megkönnyítheti céljának az elérését.

Király Tibort idézve: a büntetőeljárás feladata, hogy kiderítse az igazságot, ám ezt nem érheti el bármi áron. A társadalmi tapasztalat azt igazolja, hogy a törvényeket sértő önkényes módszerek végső hatásaikban rendkívül veszélyesek a társadalomra. Veszélyesebbek, mint amilyen hasznos a büntettek és a büntettesek sikeres, de törvénytelen leleplezése.²

A gyanúsított azonban általában nem „beszédese” az általa elkövetett bűncselekmény részleteivel kapcsolatban, mert az érdeke ellentétes az eljáróéval. Többnyire az eljárás kezdetétől fogva jól tudja, vagy legalábbis sejti, hogy bűnösségének a bizonyítása a hatóság feladata, és ha a vallomásával nem segíti a bizonyítást, esetleg akár „ki is menekülhet az eljárásból”. Ezen túl a mindenkor hatályos jogszabályok is éles határokat szabnak az eljárónak, akinek ezért egy egyre szűkülő jogi ösvényen haladva kellene elérnie a célt: megszólaltatni, és minél részletesebb vallomásra bírni a gyanúsítottat.

Az ókori büntetőeljárásban bizonyítási eszközök hiányában a bűncselekmény vélt elkövetőjét – amennyiben tagadott – kínvallatással bírták szóra, annak függvényében melyik társadalmi csoporthoz tartoztak.

A feudalizmus időszakában a vádló – aki egyben a vallató is volt – az általa gyanúsítottnak tartott személy bűnösségének minden áron való bebizonyítására törekedett, a bűnösséget kizáró vagy enyhítő körülmények felderítését meg sem kísérelte, sőt az eljárás titkosságából adódóan a

² KIRÁLY Tibor: Büntetőítélet a jog határán. KJK, Budapest, 1972. 140. o.

vádlottnak arra sem volt lehetősége, hogy az ellene felhozott gyanúról tudomást szerezzen, valamint az összegyűjtött bizonyítékokat – ha egyáltalán voltak – megismerhesse. [...] Rendes büntetést kiszabni csak közvetlen, meghatározott erejű bizonyítékok alapján lehet. A legfontosabb, legegységesebb és minden további vizsgálatot feleslegessé tevő bizonyíték a vádlott beismerése volt. Beismerést elérni azonban pusztán a vallatás révén nyilvánvalóan nem mindig lehetett, ezért a tagadó vádlottakkal szemben – mintegy a közvetett és sokszor erősen szubjektív bizonyítékok közvetlenné tétele érdekében – általánosan elfogadott módszerként kényszervallatást, tortúrát alkalmaztak.³

A korai feudális perjogunkra vonatkozóan az első adatok Árpád-házi királyaink törvényeiből maradtak ránk.[...] A védekezés eszközeinek szigorúan kötött rendszere nagyon szűk határt szabott a váddal szembeni érdemi védekezésnek. Általában a vád tárgyától teljesen független, kétes kimenetelű próbák eredményeként állapították meg, vagy zárták ki a vádlott felelősségét.⁴ Az istenítéleti próbák „kényszerű” védekezési eszközei a tüzesvas, a vízpróbák, stb. és a bajvívás voltak, majd megjelentek az eskük, amelyekkel eleinte nem azt bizonyították, hogy a vádlott elkövette-e a terhére rótt bűncselekményt, hanem arról kellett tanúbizonyítást tenni, hogy a vádlott milyen ember, és a tanúk száma valamint „milyensége” határozta meg az ügy végkimenetelét.

A kínvallatás a felvilágosodás gondolkodóinak hatására megszűnt, majd a XIX. század elejétől a kontinensünkön a kínvallatást felváltotta a kihallgatás intézménye, melyben a vádlottat törvényes vallomás tételére már nem kényszerítették, de fenntartották a vallomástételi kötelezettségét, s ezt gyakran botozással, sötétzárkával, éheztetéssel kényszerítették ki. Könnyen belátható, hogy a védekezési jog határai a legálisan alkalmazható kényszervallatás eltörlésével valójában alig bővültek, hiszen a vallomás megtagadása, vagy a hazugnak tartott vallomás miatt alkalmazott szankciók kegyetlenségükben alig maradtak el a tortúra mögött, s ezek a „engetlenségi” büntetések” lényegében ugyancsak a beismerő vallomás kicsikarását célozták.⁵

A magyar büntető anyagi jog és az eljárásjog fejlődése különböző fokozatokon ment keresztül: a terhelt vallomástételre kötelezése volt időszak, amikor nyomatékosabban

³ TÓTH Mihály: A terhelt védekezési szabadságának tartalma a magyar büntető eljárásban, különös tekintettel a nyomozásra. Jogász Szövetségi Értekezések, Budapest 1982. 13. o.

⁴ TÓTH M. (1982): i.m. 16. o.

⁵ TÓTH M. (1982): i.m. 13. o.

megkövetelt volt, volt amikor a terhelt hallgatását és tagadását méltányolták, azonban az eljárást mindig megkönnyítette, ha volt egy beismerő vallomás.

A kényszervallatás előnyei roppant csábítóak és gyorsan mutatkoznak: azt az „élményt” nyújtják, hogy rövid úton, azonnal igazságot lehet vele szolgáltatni a biztosan bűnösnek gondolt gyanúsított ellenében, ráadásul rengeteg időt és energiát takarítunk meg a mielőbbi beismerő vallomással.⁶

Ugyanakkor akadályt jelentett/jelent a beismerő vallomás mindenáron és mindenfajta eszközzel való megszerzésére egyrészt a kényszervallatás büntendőségének bevezetése, másrészt a bizonyítási tilalmak háromféle módon (bűncselekmény elkövetésével, más tiltott módon, és az eljárási résztvevők eljárási jogainak lényeges sérelmével) beszerzett bizonyítási eszközök kizárása. Mind a kényszervallatást, mind pedig a bizonyítási tilalmak három fajta módszerének alkalmazása a büntetőeljárásban résztvevő hatóságok tagjaihoz köthetők.

A kérdés az, hogy ez hatásos-e? Sem a kényszervallatási cselekményre előírt büntetés sem az eljárásjogi bizonyítási eszközt kizáró szankcióknak – álláspontom szerint – nem igazán volt visszatartó erejük, ráadásul a kényszervallatás miatt indított büntetőeljárásokban a tényállás bizonyítása nehézségekbe ütközik, kevés kényszervallatás miatt indított büntetőügy kerül a bíróság elé.

A beismerés nem lehet mindig perdöntő, a gyakorlatban a hatóságok mégis fokozott erőfeszítéssel töreksenek a beismerés elérésére. Olykor a törvény is különleges szerepet szán a beismerésnek. A kényszervallatások miatt indult büntető eljárások is szinte kivétel nélkül a beismerő vallomás megszerzése érdekében alkalmazott hatósági kényszerről szólnak. A terhelt, ha védője nem volt jelen, a tárgyaláson gyakorlatilag bármikor hivatkozhat fizikai és lelki fenyegetésre, kényszerre, ígéretésre, meg nem engedett befolyásolásra vagy arra, hogy a hallgatás jogára nem figyelmeztették. A bíróság a terhelt nyomozati vallomását felolvashatja és a tárgyaláson tett vallomással szemben igaznak fogadhatja el, és perdöntő lehet az ügyben.⁷

⁶ NÉMETH Zsolt: A kényszervallatás kriminológiája - avagy a kényszervallatás ártalmairól. Belügyi Szemle 2000/7-8. 108. o.

⁷ ELEK Balázs: Bizonyítási teher az eljárási funkciók megosztásának tükrében. Jogtudományi Közlöny, Budapest, 2016/1. 84. o.

Elméletileg – ezt azért írom, mert a mai napig a tétel ellenkezőjét a gyakorlat nem igazolta – a beismerő vallomás a bizonyításban központi szerepet tölt be. A középkorban a beismerő vallomást a „bizonyítékok királynőjének” tekintették, amelyhez az esetek legnagyobb részében nem mindig a legtörvényesebb módszerrel jutottak. A beismerő vallomásból – Tóth Mihály és Erdei Árpád szavaival élve – „trónfosztott királynő” lett, azonban az új Be. ismét a fejére tette a koronát.

A megszólaltatás egyik formája a régmúltban a kényszervallatás (kínvallatás) volt, manapság pedig a konszenzusra törekvés. A 2017. évi XC. törvény a terhelt beismerő vallomását „díjazza” azzal, hogy beismerő vallomás esetén nem kerül sor vádemelésre, az oportunitás elve kerül előtérbe az officialitás helyett.

A „kikényszerített” beismerő vallomás alternatívája jelent meg a büntetőeljárásról szóló törvényben, és a terhelt érdekeltté tételével, a büntetőeljárást az oportunitás felé eltolva olyan – korábról már ismert, némileg újraszabályozott, valamint új – jogintézmények tűntek fel, amelyek ismét felerősítik a beismerő vallomás jelentőségét, és ezáltal az eljárások egyszerűbbé, gyorsabbá, – nem utolsó sorban – a terhelt számára enyhébbnek tűnő szankciók alkalmazásával fejeződhet be. A téma aktualitása ezáltal adott, a kérdés az, hogy valóban elérjük-e ezzel azt, amit szeretnénk? Nem lesznek-e olyan döntések a régi/új jogintézmények révén, amelyeknél a vádlott csupán azért, mert „szabadulni szeretne” a büntetőeljárás súlyos köteléke alól, beismerő nyilatkozatot tesz, abban a reményben, hogy így „olcsóbban megússza”. A garanciák elegendőek lesznek-e a terhelt érdekeinek és jogainak érvényesíthetőségére? Hosszú volt az út, amíg ide jutottunk, értekezésemben ezt az utat próbálom meg bemutatni.

Bócz Endrét idézve: „...a büntetőeljárásban gyanúsítottként résztvenni még akkor is súlyos hátrány, ha az ártatlanság vélelmét szilárd garanciák biztosítják. A tapasztalat azt mutatja, hogy ez a vélelem a jog világában mást jelent, mint a mindennapi életben.”⁸

Tóth Mihály a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény hatályba lépését megelőzően több alkalommal tartott előadást. Előadásait többnyire azzal kezdte, hogy több gyakorló szakember – legfőképpen az ügyészek – úgy vélekednek az új Be.-ről, hogy „ők ugyan nem fognak egyezkedni egy bűnözővel”, de az élet úgy hozta, hogy fognak/fogunk. Törvényi

⁸ BÓCZ Endre: Az ún. „konceptiós perekről”. Élet és Irodalom LX. évfolyam, 50. szám, 2016. dec. 16., 10. o.

előírás, lehetőség, amellyel lehet élni és azt ki is lehet hagyni. A lehetőség arra, hogy a terhelt beismerő vallomásának birtokában az eljárás egyszerűbbé váljon, gyorsabbá és a garanciális szabályok konkrét meghatározása révén átláthatóvá, az emberi jogokat tiszteletben tartó, a jogállamiság és jogbiztonság követelményeinek megfelelő.

Kétségtelen, hogy a kontinentális jogrendszerben ez a fajta szemlélet nem „megszokott”, de álláspontom szerint működőképes. A feladatok, jogok, kötelezettségek tisztázva vannak, csak az a kérdés, hogy a beismerő vallomás kényszerrel történő megszerzésének gyakorlata ki tud-e törlni az emlékeinkből, az előítéleteinket félre tudjuk-e tenni? Tudunk-e úgy tekinteni a beismerő vallomásra, hogy az önkéntes, kényszertől, befolyástól mentes? Ez tőlünk függ és rajtunk múlik.

A kényszerrel megszerzett beismerő vallomást tekinthetjük „fonáknak” – hiszen mint a ruhának belseje (fonákja) nem tudjuk, mit rejt –, míg az önkéntes, bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomás – mint a ruha színe – egyértelmű és látható. De átmenetek és csalóka illúziók mindig előfordulhatnak.

Az értekezésben az ókortól a napjainkig ezen a vonalon végighaladva – a kényszertől a konszenzusig a beismerő vallomás célkeresztben bemutatom a beismerő vallomás megszerzésének módozatait, a buktatókat, és a pozitívumokat.

2. Az értekezés témája és szerkezete

Az értekezés bevezető részében a témaválasztás indokait és aktualitását, témáját továbbá szerkezetét valamint az alkalmazott módszereket ismertetem.

Már a rabszolgatartó társadalmakban is tisztában voltak a kényszervallatás lényegével (a vallomás kínzással, erőszakkal, fenyegetéssel befolyásolható), de a haladó gondolkodók talán a módszer „kétélűségével” is (azt fogja tartalmazni, amit a kihallgató vár, s nem feltétlenül azt, ami igaz), erre figyelemmel először az ókor tortúráját – néhány példát megemlítve – mutatom be. Az értekezés II. részében ismertetem a bűnvádi eljárás jellegzetességeit a középkorban, ismertetem a kínvallatás előtt alkalmazott kétes eredményű, nagyon sok csalásra lehetőséget adó istenítéletek jellemzőit és – a teljesség igénye nélkül – fajtáit. Az

istenítéletek különböző próbák voltak és a bajvívás, amelyeket a későbbiekben felváltottak a különböző eskük. A korai feudalizmus bírait, – akiknek hatalma, ereje volt,⁹ akik joghatósággal (jurisdictio) rendelkeztek¹⁰ – segítő módszereket általánosságban mutatom be.

A III. rész a kínvallatás célját, rendeltetését, az inkvizíció jellemzőit és néhány fajtájának bemutatását tartalmazza. Ugyanebben a részben tárgyalom a tortúra eltörléséhez vezető utat is, ugyanis a felvilágosodás gondolkodóinak hathatós, logikailag megingathatatlan indokai vezettek el odáig, hogy a kínvallatás használata törvényellenessé vált, és ezáltal a kínvallatás a beismerő vallomáshoz vezető útjának tiltott módszere lett.

Magyarországon – annak ellenére, hogy mi magyarok „jogásznemzetnek” tekintjük magunkat – a XIX. század végéig várni kellett, mire az első, írásos büntető törvénykönyv a Csemegi-kódex „megszületett”. A kodifikáció néhány „elvetélt” büntető törvénykönyv tervezetét is produkált, amelyeket az értekezés IV. részében sorolok fel, jellemzőikkel együtt. Az első, írott büntető törvénykönyv, az 1878. évi V. törvény – Csemegi-kódex – kényszervallatással kapcsolatos szabályait mutatom be, belefűzve a Büntetőperrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikknek (Bp.) a terhelt kihallgatására vonatkozó tilalmaival, majd végigkövetem az utat egészen napjainkig. Így ebben a részben a II. világháborút követően elfogadott büntető törvénykönyveink – az 1961. évi V. törvény, az 1978. évi IV. törvény, valamint 2012. évi C. törvény – és büntető eljárásjogi törvényeink – a büntetőperrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény (II.Bp.), a büntetőeljárásról szóló 1962. évi 8. törvényerejű rendelet, a 1973. évi I. törvény, a 1998. évi XIX. törvény, továbbá a 2017. évi XC. törvény – kényszervallatást szabályozó törvényi tényállásainak összehasonlítását végzem el, és az ehhez szorosan kapcsolódva eljárásjogi szabályokat hasonlítom össze. Az adott korszakra jellemző történelmi háttér és az irányadó bírói gyakorlat bemutatásától nem tekinthettem el, mert végső soron ezekkel komplexen érhető a kialakult büntető rendszer szabályozásának alakulása. Végezetül egy táblázatban foglalom össze a kényszervallatás törvényi tényállási elemeit, rávilágítva ezzel a különbségekre és a hasonlóságokra.

A kényszervallatás törvényi tényállásának elemzését tartalmazza az V. rész, így a jogi tárgy, a célzat, az elkövetési magatartások, az elkövető, és a sértett. Figyelemmel arra, hogy a

⁹ WERBÓCZY István: Hármaskönyv (1514): Előszó, 14. Czim 2. § 'A joghatóság "jurisdictio" pedig közjogi hatalom és a "ditio" hatalom és a "juris" jogszavakból veszi nevét, mert mintegy: a jog hatalma.' http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm (Letöltés ideje: 2019. június 4.)

¹⁰ BÉLI Gábor: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2000. 257. o.

kényszervallatás a hivatali bűncselekmények között nyert szabályozást, a többi hivatali – esetleg más bűncselekménnyel (például testi sértés) – való kapcsolódása esetén az egység, többség, halmazat kérdéskört is megvizsgáltam.

A témaválasztásomat az is indukálta, hogy 14 évig nyomozó ügyészként dolgoztam, és így a saját bőrömen tapasztalhattam meg a kényszervallatás miatt indított büntetőügyekben a bizonyítás nehézségeit, erről szintén számot adok az V. részben.

Előzetesen annyit jegyeznek meg, hogy „látszólag” egy egyszerű törvényi tényállásról van szó, azonban úgy vélem egy robbanótöltetekkel teli aknamezőre lépünk, ha mélyebben belebonyolódunk a törvényi tényállás során kibontakozó bizonyításba.

Kezdjük azzal, hogy a kényszervallatás hivatali bűncselekmény, amelynek jogi tárgya kettős: egyrészt elsődleges jogi tárgya a hivatali apparátus törvényes bizonyítékszerző tevékenységébe, törvényes működésébe vetett bizalom, másrészt másodlagos jogi tárgya a hivatalos személy előtti eljárásban, az abban résztvevők emberi méltósága, az eljárás során gyakorolható akaratszabadsága. Tehát elméletileg és gyakorlatilag a kényszervallatásnak van természetes személy sértettje, de ez a sértett egy állam által létrehozott, *quasi* hatalommal bíró hatósággal áll szemben, amely eleve „többletjogokkal” rendelkezik.. Lehet-e kiegyenlített erőviszonyokról beszélni? Lehet-e arra gondolni laikusként, hogy itt az „igazság győzni fog”? A választ ki-ki maga döntse el...

Az aktív alany (az elkövető, aki kihallgatás végzésére felhatalmazott hivatalos személy) és a passzív alany (sértett, aki – a téma szempontjából kiemelve – a terhelt), hogy úgy mondjam más-más „kultúrkörből” származik, ami a bekötött szemű Iustitia számára talán nem probléma, mert nem lát, azonban az ügyben eljáró hatóság látnia kell a különbséget. Kinek a javára dől el a mérleg? Kinek hisz a hatóság? Ki mond igazat, kinek lehet egyáltalán hinni?

A kényszervallatás törvényi tényállásban meghatározott módszerek kétségkívül sértik az emberi méltóságot, amelynek tiszteletét Alaptörvényünk előírja és számos nemzetközi dokumentum is tartalmaz a kínzás tilalmával kapcsolatos szabályokat.

Az emberi méltóság az embert születésétől kezdve megilletti, és ez a jog elidegeníthetetlen, ezt a jogot semmiféle hatalom nem tudja létrehozni, és ebből kifolyólag elvenni sem. Ez a jog

természet adománya, és nem az államé. „A méltóság az embert adottságától függetlenül megillető bánásmód igénye, amely „az emberi étellel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő [64/1991. (XII. 17.) AB hat. indokolás D/2/b) pontja].”¹¹ A továbbiakban rögzítettek szerint „az emberi méltóság védelméhez való jog azonban csak az emberi státusz jogi meghatározójaként korlátozhatatlan, míg mint általános személyiségi jog és a belőle származó személyiségi jogok korlátozhatók [7/2014. (III.7.) AB hat. indokolás (43) bek.]”¹² Az emberi méltóság az étellel egyidejűleg képez igazodási elvárást.¹³

Nemzetközi szinten számos dokumentum tartalmaz emberi méltóság tiszteletben tartására vonatkozó előírást, amely feltétlenül a kínzás tilalmát is jelenti egyben és feltétlen engedelmességet jelentő normának – *ius cogens* – minősül az ezt ratifikáló államok számára. Ezen nemzetközi dokumentumok felsorolása és a kínzás tilalmára vonatkozó lényeges szabályok a VI. fejezetben találhatóak. A nemzetközi dokumentumokat egyetemes szintűekre (ENSZ égisze alatt létrejött) és regionális (európai) szintűekre osztottam.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság vagy EJEB) az 1950. november 4. napján, Rómában elfogadott Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről (a továbbiakban: Római Egyezmény/Konvenció vagy EJEE) 3 cikkében rögzített kínzás tilalma miatt indított ügyekben több alkalommal kifejtette, hogy *a bántalmazásnak a súlyosság egy minimális fokát el kell érnie ahhoz, hogy a 3. cikk hatálya alá essék*. E minimum megítélése relatív: az ügy körülményeitől, így a bántalmazás időtartamától, fizikai és lelki hatásaitól és – bizonyos esetekben – az áldozat nemétől, korától, és egészségi állapotától is függ.

Szabadságától megfosztott személy esetében az olyan fizikai erő használata, amit a személy magatartása nem feltétlenül tesz szükségessé, sérti az emberi méltóságot és a 3. cikkben lefektetett jogot.¹⁴

A kínzás tilalma miatt indult ügyekben a Bíróság több ügyben is úgy ítélte meg, hogy ha egy személyt egészségesen vesznek őrizetbe, de szabadon bocsátásakor sérülések vannak rajta,

¹¹ 28/2015. Büntető Elvi Határozat [53]

¹² 28/2015. Büntető Elvi Határozat [54]

¹³ 28/2015. Büntető Elvi Határozat [55]

¹⁴Case of Tekin v. Turkey ügy <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/tekin-torokorszag-elleni-ugye-2249693> (Letöltés ideje: 2015.03.04.)

akkor a beperelt államnak kell elfogadható magyarázattal szolgálnia a sérülések keletkezését illetően.¹⁵ Szabadságától megfosztott személy esetében az olyan fizikai erő használata, amelyet a személy magatartása nem tett feltétlenül szükségessé, sérti az emberi méltóságot és az Egyezmény 3. cikkében lefektetett jogot.¹⁶ A Bíróság azt is többször leszögezte, hogy abban az esetben, ha az állam szervei sikeresen emelnek vádat bántalmazás miatt, akkor is megállapíthatja a 3. cikk megsértését.¹⁷ Az EJEB gyakorlata kimunkálta az embertelen és megalázó bánásmód ismerveit is, amelyeket az értekezésben néhány eseten keresztül bemutatok.

A hazai hatóságok által lefolytatandó eljárásokat illetően az EJEB gyakorlata iránymutatásul szolgál, amikor pedig a magyar államot elmarasztalja a kínzás tilalmának megsértése miatt, akkor a konkrét ügy tanulságait levonva példaként kell, hogy szolgáljon a jövőre nézve, azzal, hogy ez többet, ilyen formában ne ismétlődjön meg. A VI. rész befejezésében a kényszervallatás okait tekintem át, valamint kifejtem, hogy miért is Janus-arcú a kényszervallatás.

A bizonyítékok a büntetőeljárásban olyan adatok,

- amelyek a büntetőjogilag *releváns* tényekre vonatkoznak (tartalmi oldal), és
- amelyeket *a törvény által megengedett forrásokból* szereznek be (formai oldal),
- éppen ezért összességükben és összefüggésükben felhasználhatóak, alkalmasak a büntetőjogilag releváns tényállásnak az ügydöntő hatóság általi megállapítására.¹⁸

A terhelt vallomása a személyi bizonyítási eszközökhöz tartozik.

A terhelt vallomásának értékelését a büntetőeljárásban elfoglalt sajátos helyzete határozza meg. A terhelt egyik oldalról az a személy, akivel szemben a büntetőeljárást folytatják, a büntetőperbeli felek egyike, másik oldalról fontos bizonyítási eszközök forrása, akinek vallomása a büntetőeljárás törvény által felsorolt bizonyítási eszközök sorában kap helyet.¹⁹

¹⁵ Balogh kontra Magyarország <https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/az-emberi-jogok-europai-birosaganak-iteletei-A-B> (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

¹⁶ Case of Tomasi v. France ügy <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57796%22%5D%7D> (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

¹⁷ Case of Selmouni v. France ügy <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58287%22%5D%7D> (Letöltés ideje: 2015. március 4.)

¹⁸ HERKE Csongor: Büntető eljárásjog B/2 témakör: Büntető eljárásjog. Ötödik átdolgozott kiadás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest- Pécs, 2014. 62. o.

¹⁹ KATONA Géza: Valós vagy valótlan? KJK Budapest, 1990. 199. o.

Tisztességes eljárásban azonban minden bizonyíték értékeléséhez hozzátartozik a bizonyíték megszerzésének és törvényességének vizsgálata. Ha azonban az igazság megállapítása eljárási cél, akkor a hatóság által alkalmazott kényszerítésen túl sok egyéb tényező is vezethet hamis beismerő vallomásra. Sem a kényszermentes, de tartalmilag hamis, sem pedig a kényszerrel kivett, de egyébként helytálló beismerést nem lehet igazságos ítélet alapjaként elfogadni, legalábbis akkor, ha az igazságos ítélet feltételeként a törvényes eljárásban megállapított objektív igazságot követelünk.²⁰

Az angolszász és a kontinentális büntetőeljárású rendszerek megkövetelik a tisztességes eljárást (fair trial), amelynek egyik jellegzetessége abban nyilvánul meg, hogy „a felhasznált bizonyítékok a törvény által megkívánt minőségűek legyenek”. Ez a bizonyos minőségi követelmény kétirányú: egyfelől követelmény, hogy a megszerzett bizonyíték valóságtartalma ne legyen megkérdőjelezhető, másfelől pedig az, hogy a bizonyíték a jog által szabályozott keretek között keletkezzen. A jelzett követelmények jelentőségét mutatja, hogy ezek valamelyikének megsértése a megszerzett bizonyíték jogellenessége címén a büntetőeljárásból való kirekesztéshez vezet. Azzal ugyanis, hogy az állam a (bűnügyi) hatóságai által maga is jogsértővé válik, elveszíti annak a morális alapját, hogy a jogsértő állampolgárait megbüntesse.²¹

A fentiekre tekintettel az értekezésben a VII. fejezet a „bizonyítás a büntetőeljárásban” címet viseli, melyben a bizonyítás büntetőeljárású fogalmát és tárgyát, a bizonyítékok szabad értékelésének elvét, továbbá a bizonyítás törvényességét és ezzel összefüggésben a bizonyítási tilalmakat mutatom be. Az akkuzatórius rendszer „mérgezett fa gyümölcs mérgező” és az ezüsttálca elve lényegét is érintem. A bizonyítási tilalmak – így a bűncselekmény útján, más tiltott módon és a résztvevők eljárási jogainak lényeges sérelmével megszerzett bizonyítékok – mibenlétét elemzem, és kitérek arra is, hogy a joggyakorlat a meglévő tilalmakra tekintettel milyen válaszokat adott egy-egy felmerülő problémával kapcsolatban.

A terhelt fogalma nem nagyon változott a Bp.-től a 2017. évi XC. törvényben megtalálható definícióig, azonban a terhelt hármas tagoltsága – gyanúsított, vádlott, elítélt – az 1951. évi III. törvényhez köthető. A terhelt a mai jogfelfogás szerint a büntetőeljárás egyik jogalanya, akit processzuális jogok illetnek meg, és ügyféli pozíció is megilleti. A terhelt vallomásával

²⁰ ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 2007. 85. o.

²¹ FARKAS Ákos - RÓTH Erika: A büntetőeljárás. Complex Kiadó, Budapest, 2007. 117. o.

bizonyítási eszközt szolgáltat és a kényszerintézkedések passzív alanya. Ennek megfelelően a terhelt vallomásának is kettős szerepe van. Egyfelől tartalmazhatja a terhelt védekezését, másfelől bizonyítékot szolgáltat.²²

A VIII. fejezetben a terhelt fogalmán kívül a terhelt kihallgatására vonatkozó szabályok ismertetése követi, beleértve a terheltet megillető ártatlanság véelmét, az önvádra kötelezés tilalmát és a hallgatás jogát. Az ártatlanság véelmének megsértésével kapcsolatban az EJEB számtalan esetet vizsgált, így e téren is gazdag esetjoggal rendelkezik, amelyből néhányat felidézek. Megállapításokat teszek az önvádra kötelezés tilalmának a hallgatás jogával összefüggésben, melyik jog a szélesebb, konkurálnak-e egymással.

Amikor a büntetőeljárás abba a stádiumba kerül, hogy egy meghatározott személy a Btk. Különös Részében meghatározott bűncselekmény törvényi tényállását neki felróhatóan megvalósította, akkor a nyomozó hatóság vagy az ügyészség megalapozott gyanú közli vele, és innentől kezdve nyílik meg a perbeli védekezésének a lehetősége, amely lehet hallgatás, és lehet vallomástétel. A gyanúsított megalapozott gyanúval szembeni védekezése lehet jogszerű és lehet jogszerűtlen, akaratán kívül lehet valótlan, hazugsággal is védekezhet, tagadhatja is a bűncselekmény elkövetését, és azt be is ismerheti. A beismerő vallomás azonban lehet hamis is, amelynek három fajtája ismert az önkéntes, a kikényszerített és „szolgálatkész” vagy elsajátított vallomások.²³ A gyanúsított kihallgatásának kérdéskörét járom végig a IX. részben.

A gyanúsított kihallgatását a büntetőügyben eljáró hatóság – nyomozó hatóság, ügyészség – végzi. A fentiekből látható, hogy a gyanúsítottnak a védekezése számtalan formát ölthet, és egyértelműnek tűnik, hogy a vele szemben álló hatóság sem eszköztelen.

A kérdésfeltevés módja nem elhanyagolható körülmény, és vannak olyan kérdések, így a sugalmazó, a rávezető, a fogós valamint a szuggesztív kérdések feltevése nem megengedett vagy a jogirodalomban felelhető álláspontok nem egységesek.

Hogyan kell a kihallgatásra felkészülni, milyen törvényes taktikai fogások léteznek, a gyanúsított kihallgatása során – megannyi kérdés, amelyekre a X. részben választ keresek.

²² KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 294. o.

²³ ELEK B. (2007): i.m. 90-91. o.

A leplezett eszközök alkalmazása során magától értetődő, hogy dezinformáció (megtévesztő vagy valótlan információ) közlésére kerül sor, mert bizonyos leplezett eszközök alkalmazása enélkül nem lenne kivitelezhető, az alkalmazás előtt a leleplezés veszélye állna fenn. Néhány ilyen módszert ismertettek, majd rátérek a nyomozás során a gyanúsított kihallgatása esetében – törvényileg nem szabályozott, azonban a gyakorlatban létező – krimináltaktikai blöff alkalmazásának kérdésére, összehasonlítva a köznap értelemben vett blöff fogalmával.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény úgy rendelkezik, hogy a gyanúsított kihallgatása után kezdődik a nyomozás vizsgálati szakasza, és az ügyészség irányítási jogkörét is ezt követően gyakorolhatja. Innentől kezdve az ügyészség az „ügy ura”.

Az angolszász eljárások beismerésre alapított egyszerűsítését a magyar jogtudomány jóformán mindig fenntartásokkal, gyakran ellenszenvvel ítélte meg, és nemcsak az amerikai vádalkunak (plea bargaining) az igazság megállapítására hivatott büntetőeljárás magasztos elveitől idegen kufár szelleme miatt,²⁴ azonban ennek az időszaknak vége, az eljárások egyszerűsítése és gyorsítása érdekében a jelenleg hatályos büntető eljárásjogi törvény „érdeklteté tette” a terheltet abban, hogy beismerő vallomást tegyen. A vádemelés előtt lehetőség van arra, hogy a terhelt együttműködése esetén közvetítői eljárás céljából az eljárást felfüggeszék, feltételes ügyészi felfüggesztést alkalmazzanak vele szemben, amennyiben az egyéb törvényes feltételek is fennállnak. A terheltnek arra is lehetősége van, hogy az együttműködésére tekintettel vele szemben az eljárás megszüntetésére vagy a feljelentés elutasításra kerüljön sor. Az eljárást indítványozhatja a terhelt²⁵ és védője, továbbá felajánlhatja az ügyészség is.²⁶

A vádemelést megelőzően egyezség megkötését kezdeményezheti a terhelt és védője valamint az ügyészség, melynek tárgya a terhelt által elkövetett bűncselekmény vonatkozásában az, hogy amennyiben a terhelt bűnösségét beismeri, az ügyészség az egyezség következményeiről a szükséges felvilágosítást megadja a részére, és ebben az esetben a bíróság Be. XCIX. fejezetében meghatározott eljárást folytatja le. A bíróság az egyezség jóváhagyása előtt a vádlottat megkérdezi, hogy bűnösségét az egyezséggel egyezően beismeri-e és lemond-e a tárgyaláson való jogáról.

²⁴ KELEMEN Ágnes: A vádalku, illetve a megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában. Magyar Jog, 1990/10. 858. o.

²⁵ Be. 39. § (1) bek. k) pont

²⁶ Be. 404. § (1) bek.

A bíróság elé állításnak a jelenleg hatályos Be. két formáját ismeri:²⁷ a terhelt beismerő vallomásra tettenérés²⁸ esetében nincs szükség, míg a másikat éppen a terhelt beismerése²⁹ alapozza meg.

A büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárásban, ha a büntetendő cselekmény három évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő a terhelt beismerése nélkül a Be. 740. § (1) bekezdés a), b) és c) pontjaiban meghatározott feltételek esetén tárgyalás mellőzésével a bíróság hivatalból vagy az ügyész indítványára büntetővégzést hoz. A terhelt beismerése szükséges viszont Be. 740. § (3) bekezdésében szabályozott esetben, amikor a bíróságnak lehetősége van öt évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény miatt is a büntetővégzés meghozatalára a büntetővégzéssel meghozható Be. 740. § (1) bekezdésében meghatározott feltételek megléte esetén.

Az előkészítő ülés már a befejezett nyomozást követően a vádirat benyújtása után ad lehetőséget az eljárás bírósági szakaszban az előkészítő ülésen való befejezésére, amelynek feltétele, hogy a vádlott beismerje a bűnösségét a vád tárgyává tett bűncselekményben.

Ebből egyértelműen az következik, hogy az előkészítő ülés időpontjáig a vádlott a vallomástételét megtagadta, tehát élt a hallgatás jogával, vagy tagadta a vádirati tényállásban rögzített bűncselekmény elkövetését, egyébként a vizsgálati szakaszban már megnyílt jogintézmények alkalmazására került volna sor vele szemben.

Az előkészítő ülésen a vádlott jelenléte kötelező, ha az eljárásban védő vesz részt, az előkészítő ülés a védő távollétében nem tartható meg.

Amennyiben a vádlott a bűnösségét beismeri, és a beismeréssel érintett körben a tárgyaláshoz való jogáról lemond, a bíróság e tény, az eljárás ügyiratai, valamint a vádlott kihallgatása alapján vizsgálja meg, hogy a vádlott beismerő vallomását elfogadja-e.

A Be. ennek az újonnan bevezetett tárgyalási fajtának a keretében fejti ki a legrészletesebben, hogy a vádlott beismerő vallomás elfogadásának mik a feltételei, milyen kritériumoknak kell

²⁷ Be. XCVIII. fejezet; Eljárás bíróság elé állítás esetén

²⁸ Be.723. §

²⁹ Be.724. § b) pont

megfelelnie. Ha ezen feltételeknek a beismerő vallomás megfelel, azt a bíróság végzéssel elfogadja, mely ellen fellebbezésnek helye nincs. Ha a bíróság a bűnösség elismerésére vonatkozó nyilatkozatot elfogadja, akkor a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését nem vizsgálja.

Tárgyalásra kerül sor az ügyben, ha a bíróság a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatának elfogadását megtagadja, vagy a vádlott megtagadja a válaszadást a bűnösség beismerésének kérdésében, illetve ha a vádlott bűnösségét beismerte ugyan, de a tárgyaláshoz való jogáról nem mondott le.

Az értekezés befejező részében „zárszó helyett” a megoldásra váró problémákat sorolom fel, amelyeket álláspontom szerint a téma nyitva hagy.

3. Az értekezésben alkalmazott módszerek

Kényszervallatást megelőző istenítéletek, eskük stb. bemutatásakor, valamint a kínvallatást felidézése során elsősorban könyvtárban megszerezhető dokumentumokra illetve archív jogforrásokra támaszkodtam. Korabeli és jelenleg hatályos jogszabályokat, monográfiákat, kommentárokat, tankönyveket, valamint hazai és külföldi szaktanulmányokat, idéztem. A rendkívül gazdag jogtörténeti múlttal rendelkező, az értekezés tárgyát képező bűncselekmény normatív és dogmatikai elemzését is elvégeztem, időnként logikai és kritikus elemzést is alkalmaztam. Az adott időszak jogszabályi hátterének érthetőbb megvilágítása miatt a történelmi időszak bemutatását is elvégeztem.

Néhány általam idézett történet a legősibb könyvből, a Bibliából való, mert az általam bemutatni kívánt esetkört tökéletesen példázza.

Az értekezésben releváns nemzetközi, uniós dokumentumokat, egyezményeket, a szerb és a magyar büntető anyagi jogi szabályok mellett eljárásjogi szabályokat is felhasználtam.

A bírósági gyakorlat bemutatásakor bírósági határozatokat, alkotmánybírósági döntéseket idézem és hasonlítottam össze a fejlődés nyomonkövethetősége miatt.

Az EJEB gazdag esetjogából is szemezgettem, annak érdekében, hogy a kínzás tilalmával, valamint az ártalanság vélelmével kapcsolatos előírásokat még jobban megvilágíthassam, és érthetőbbek legyenek.

Komparatív módszer – a régi és most hatályos - az anyagi büntetőjogi szabályoknál, néhol az eljárásjogi rendelkezéseknél használtam, különös tekintettel azok hasonlóságait és kifejezett különbségeit vetetem egybe, néhol a nemzetközi és az uniós szabályozáshoz is vissza-vissza kellett térnem, mert az annak való megfeleléséről illetve a hiányos jellegről is véleményt nyilvánítottam. Ugyanezt alkalmaztam a szerb és a magyar jogszabályok összehasonlításakor is.

Zárszó helyett....

A EJEE 6. cikke a tisztességes tárgyaláshoz való jog³⁰ szabályait tartalmazza, melyeket, mint a terheltet megillető jogokat említettem már az értekezésben. Tekinthejtük ezeket a szabályokat „minimum” követelményként is egy büntetőeljárás lefolytatásakor is.

A bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személynek ezek a büntetőeljárásban érvényesíthető jogai, azonban az EJEE olyan jogokat is tartalmaz, amelyek magát az ember, mint individumot illetik meg.

Az értekezésben már felsoroltam azokat az emberi jogokat, amelyeket az Egyezmény 15. Cikke alapján - háború vagy a nemzet létét fenyegető más rendkívüli állapot esetén - sem lehet megsérteni, azokat, mindenféle körülmények között tisztelni kell, azok sérthetetlenek, így a *ius cogens* kategóriába tartoznak.

Ezen jogok között szerepel az emberi méltóság, amely az Egyezmény 3. cikkében meghatározott kínzás tilalma révén sérthető meg.

Az emberi méltóság az Alaptörvény megfogalmazása szerint is sérthetetlen,³¹ a 2017. évi XC. törvény az Általános rendelkezések között, az alapvető jogok védelmében ezt úgy fogalmazza

³⁰ 6. Cikk. 1. Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. Az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni, a tárgyalóterembe történő belépést azonban meg lehet tiltani a sajtónak és a közönségnek a tárgyalás teljes időtartamára vagy egy részére annyiban, amennyiben egy demokratikus társadalomban ez az erkölcsök, a közrend, illetőleg a nemzetbiztonság érdekében szükséges, ha e korlátozás kiskorúak érdekei, vagy az eljárásban résztvevő felek magánéletének védelme szempontjából szükséges, illetőleg annyiban, amennyiben ezt a bíróság feltétlenül szükségesnek tartja, mert úgy ítéli meg, hogy az adott ügyben olyan különleges körülmények állnak fenn, melyek folytán a nyilvánosság az igazságszolgáltatás érdekeit veszélyeztetné.

2. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.

3. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van - legalább - arra, hogy

a) a legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól;

b) rendelkezzzék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel;

c) személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessék, és ha nem állanak rendelkezésére eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet;

d) kérdéseket intézzen vagy intéztessen a vád tanúhoz és kieszközölhesse, a mentő tanúk megidőzését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják;

e) ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.

³¹ Alaptörvény: Szabadság és felelősség II. Cikk

meg, hogy „a büntetőeljárásban tiszteletben kell tartani mindenkinek az emberi méltóságát”.³²
A „mindenki” szófordulatba a terhelt is beletartozik.

Az ENSZ kínzás elleni egyezménye szerinti kínzás fogalomnak három lényeges ismérve van:
a.) éles testi vagy lelki fájdalom okozása, b.) közfeladatot ellátó személy vagy hivatalos minőségben eljáró bármely más személy részvétele c.) a speciális célzat pedig értesülés vagy vallomás kicsikarása.

Az ENSZ kínzás elleni egyezményének 16. Cikke kógens módon előírja, hogy „Minden szerződő állam kötelezi magát arra, hogy joghatósági területén megtilt minden olyan egyéb cselekményt, amely kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetést vagy bánásmódot képez, de nem minősül az 1. cikkben meghatározott kínzási cselekménynek, és ha e cselekményeket közfunkciót ellátó személy vagy hivatalos minőségben eljáró bármely más személy vagy ilyen személy kifejezett vagy hallgatólagos ösztönzésére vagy ennek hozzájárulásával eljáró személy követi el. Különösképpen a 10., 11., 12. és 13. cikkeken felsorolt kötelezettségeket kell ilyenkor is alkalmazni, a kínzás kifejezésnek az egyéb kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetés vagy bánásmód egyéb formái kifejezéssel való helyettesítése útján.”

A Btk. 303. §-a tilalmazza a kényszervallatást, így az erőszak, fenyegetés és más hasonló módszerrel történő kihallgatás lefolytatását.

Az esetlegesen beismerő vallomást is eredményező kényszervallatás esetében a terhelt nem az akarata szerinti vallomást teszi, az eljárás során gyakorolható akaratszabadsága, és ezáltal az emberi méltósága szenved csorbát, ugyanakkor a Btk.-ban a kényszervallatás a hivatali bűncselekmények között szerepel, és így maga a fejezet cím is meghatározza az elsődleges jogi tárgyat, amely a hivatali apparátus törvényes bizonyítékszerző tevékenységébe, törvényes működésébe vetett bizalom.

A „kényszer” fogalma nem adott a magyar büntetőjogban, a tényállási elemek között található három elkövetési módozat közül csak a fenyegetésnek van az értelmező rendelkezések között konkrét meghatározása.

³² Be. 2. § (1) bek.

Az angol szabályozásban a Police and Criminal Evidence Act 1984. 76. § (8) bekezdése meghatározza a kényszer fogalmát: *„Kényszer [ezen törvényhely alkalmazása szempontjából] magában foglalja a kényszervallatást (torture) az embertelen vagy lealacsonyító bánásmódot (inhuman or degrading), a kényszervallatást el nem érő erőszakot, vagy az azzal történő fenyegetés, ”* amihez hasonlót mi is tudnánk „gyártani”.

Annak idején a volt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságban, amely föderatív állam volt, a büntetőjog általános részét szövetségi szinten szabályozták, az úgynevezett „Büntetőjogi Alaptörvényben” (Osnovni krivični zakon), míg a Btk. Különös Részébe tartozó bűncselekményeket minden köztársaság a saját maga által alkotott büntető törvénykönyvben. Ebben az időszakban a szerb Btk. a szövetségi szervek vagy szövetségi szervezetek hivatalos személyeinek szolgálati kötelezettsége elleni bűncselekmények között szabályozta a kényszervallatást (iznuda iskaza).

2008 tavaszán aláírt Stabilizációs és társulási megállapodást követően, az európai állam-, illetve kormányfők az Európai Tanács 2012. március 1–2-i ülésén Brüsszelben hivatalosan tagjelölti státuszt adtak Szerbiának. 2013 januárjában kezdődhetek meg a tényleges csatlakozási tárgyalások, amelyek során a teljes szerb joganyagot átvilágítják, hogy megállapítsák, mennyire van összhangban az uniós joggal.

Szerbiában új büntő törvénykönyv és büntető eljárásjogi törvény elfogadására került sor, és Szerbia az Európai Unióhoz való csatlakozás érdekében a közösségi vívmányok (acquis communautaire) saját joganyagába történő átültése során a kényszervallatást a szerb Btk. (Krivični Zakonik) XIV. fejezetében „Az emberi és polgári szabadság és szabadságjogok elleni bűncselekmények” közé helyezte el, ezzel is kimondva, hogy a kényszervallatás elsődleges jogi tárgya az emberi méltóság. Ezenkívül szerepel benne egy „visszaélés és kínzás” elnevezésű bűncselekmény is, amelynek alapesetben bárki lehet az elkövetője, azonban a minősített eset (a hivatalos személy által hivatalos feladatainak ellátása során által) elkövetett formáját súlyosabban rendeli büntetni (egy évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel).

A kényszervallatásnak és törvénytelen házkutatásnak (amely szintén a szerb Btk. XIV. fejezetében található) az elkövetője alapesetben hivatalos személy lehet, és a szerb Btk. ezen fejezetében szereplő bűncselekmények közül például diszkrimináció tilalma (128. §), a

nemzetiségi és etnikai csoporthoz tartozó személyek véleménynyilvánításhoz való jogának megsértése (130. §), a vallásszabadság és a vallási szertartások szabadságának megsértése (131. §), jogosulatlan lehallgatás és rögzítés (143. §) „bárki” által történő elkövetése alapesetnek minősül, míg a hivatalos személy által, hivatalos feladatainak ellátása során történő elkövetést, mint minősített esetet súlyosabban rendeli bünteti.

A kényszervallatás törvényi tényállásának megfogalmazása a szerb Btk-ban:

„Az a hivatalos személy, aki hivatali (szolgálati) feladatainak ellátása során erőszakot, fenyegetést, más hasonló eszközt vagy módszert alkalmaz, abból a célból, hogy vallomást vagy nyilatkozatot csikarjon ki a terhelttől, tanútól, szakértőtől vagy más személytől három hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

„Ha a vallomás vagy nyilatkozat kicsikarása súlyos erőszakkal jár vagy a kényszervallatás miatt a terhelt különösen súlyos következményeket szenvedett el, az elkövető két évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

Álláspontom szerint a kényszervallatás elsődleges jogi tárgyának az emberi méltóságot és ezzel összefüggésben a kényszerrel (erőszakkal, fenyegetéssel és más hasonló módon) vallomástételre vagy nyilatkozatra rávett illetve arról lebeszélte személy akaratszabadságát kell tekinteni, ezzel összefüggésben a kényszervallatás büntetettét Btk. XXI. fejezetében az emberi méltóság és alapvető jogok elleni bűncselekmények között kellene elhelyezni.

Kétségtelen, hogy az ebbe a fejezetbe tartozó bűncselekmények esetében lehetőség van a Btk. 29. §-ában szereplő tevékeny megbánásra, és így a kényszervallatató nem lenne büntethető – a feltételek megléte esetén -, azonban ezt egy kivétel beletoldásával a Btk. 29. §-ába meg lehetne oldani.

Figyelembevéve a szerb Btk. kényszervallatásának törvényi tényállását, kiváltképp a minősített esetet, számomra egyértelműnek tűnik, hogy a kényszervallatás legnagyobb vesztese az a terhelt lehet, akivel szemben „súlyos erőszakot alkalmaznak” vagy „súlyos következményeket szenved el”. Ennek legvalószínűbb megvalósulási formája, ha a terhelt a súlyos erőszak következtében nagyon súlyos sérüléseket szenved el illetve ha a terheltet

beismerő vallomás megtételére veszik rá, és ezen vallomás alapján elítélésére – legrosszabb esetben végrehajtandó szabadságvesztésre - kerül sor.

Tehát a szerb Btk. a terhelt vonatkozásban alkotta meg a minősített esetet, de a *vallomás vagy nyilatkozat kicsikarása - ha súlyos erőszakkal jár* – vonatkozhat „másra” is , azonban tanú, szakértő valamint más személy esetében miért kellene vallomást vagy nyilatkozatot „kicsikarni”?

A hivatali apparátus törvényes bizonyítékszerző tevékenységét, törvényes működésébe vetett bizalmat – mint a kényszervallatás jelenlegi elsődleges jogi tárgyát - viszont én a Be. 167. § (5) bekezdésével kapcsolnám össze, mely szerint „nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyészség, a nyomozó hatóság, illetve a (2) bekezdésben meghatározott hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők büntetőeljárás jogainak lényeges sérelmével szerzett meg.” Ezzel a szabállyal - mely tartalmazza a bűncselekmény útján (kényszervallatással is) megszerzett bizonyítékok felhasználásának tilalmát, adott a válasz arra, hogy amennyiben a bizonyítékok beszerzése vagy módszere kívánivalót hagy maga után, akkor az nem értékelhető bizonyítékként.

A Be. tehát a bizonyítékok köréből kizárja a kényszervallatással nyert beismerő vallomást.

Egyes vélemények szerint a Be. „más tiltott módon” történő bizonyíték megszerzésének módjába tartozónak minősíti például a kihallgatott személy tudatának befolyásolásával járó, pl. a fizikai tettelegességet el nem érő, de azt megközelítő vagy azzal egyenértékű kínzás jellegű fárasztást, a dohányzás lehetőségének tartós megvonását, az éheztetést, és az alvás megvonást is. Ez viszont megegyezik a kényszervallatás harmadik fordulata – „más hasonló módszer” kategóriájába tartozó elkövetési magatartásokkal, és némileg konkurál a Be. 167. § (5) bekezdésében felsorolt harmadik bizonyíték kizárását előíró szabályával is, a résztvevők eljárási jogainak lényeges sérelmével.

A Be. a bizonyítási eszközök kizárása esetében a bíróság indokolási kötelezettségét írja elő. Azt előírni illuzórikus lenne, hogy a kényszervallatás tárgyában született ítélethez ragaszkodjon a törvényhozó vagy akár a jogalkalmazó³³, vagy ha a bíró az előtte lévő ügyben kategórikusan kimondaná, adott ügyben kényszervallatást alkalmaztak.

³³ lehet, hogy ilyen ítélet nincs is, mert a sértett nem is indított eljárást kényszervallatás miatt

Ezt részben az idődimenzió, részben pedig az zárhatja ki, ha a vádlott az ügyében tárgyalást tartó bíróságon tesz először említést a sérelmére elkövetett bizonyítási eszközt kizár(hat)ó eljárás alkalmazásáról.

Az ENSZ kínzás elleni egyezményéhez visszatérve a 15. cikk tartalmazza a Be-ben található fentiekben idézettek, tehát, hogy „az olyan nyilatkozatra, amelyről bebizonyosodott, hogy kínzással csikarták ki, semmiféle eljárásban ne lehessen mint bizonyítékra hivatkozni, annak az eljárásnak a kivételével, amelyben azt a kínzással vádolt személy ellen használják fel annak bizonyítására, hogy a nyilatkozatot megtették”.

A mondat második fele sajnálatos módon hiányzik a mi szabályozásunkból, amelynek szerintem az az oka, hogy a kényszervallatás miatt indított büntetőügyben az első feladat annak a büntetőügynek a beszerzése, amelyben a kényszervallatás történt, így annak a kényszervallatás miatt indított ügyben evidens.

A kényszervallatás módszereinek az egzaktabb meghatározása is aktuálissá vált, hiszen az EJEB a kínzás tilalmának megszegése során indított eljárások során megkülönbözteti a kínzást, a megalázó és embertelen bánásmódot.

A fentiektől a beismerő vallomás felé kanyarodva én úgy látom, hogy az ókortól napjainkig terjedő időszakban mindig voltak - és úgy vélem lesznek is – olyan törekvései a büntetőügyekben eljáró nyomozó hatóságoknak, hogy a beismerő vallomáshoz vezető „tisztességes utat” némileg lerövidítsék, azonban álláspontom szerint ez a lerövidítés törvényileg adottá vált.

Erdei Árpádot idézem az értekezés végén: „Ha a beismerés csupán egyike lenne a bizonyítékoknak, akkor további bizonyítékok nélkül nem lehet elegendő a terhelt bűnösségének megállapításához. Így viszont a nyomozás során tett beismerés minden aggálytalansága ellenére a tárgyaláson végig vizsgálni kell a többi bizonyítékot is, minden ellenkező megoldás logikátlan. A beismerés ellenőrzésére megkövetelt egyéb bizonyítékok sem feltétlen zárják ki minden esetben, hogy a bűnösség megállapítása hamis tényeken alapuljon. Ha csupán a beismerés bizonyító erejét, a tartalmát vizsgáljuk, nem lehet több ellenvetés a beismeréssel szemben, mint bármely más bizonyítási eszközzel szemben, annyi azonban mindig lehet.

A beismerés lehet igaz vagy hamis, csakúgy, mint a tanúvallomás, vagy mint a valódi illetőleg koholt tárgyi bizonyítási eszköz. Végző soron egyetlen bizonyítási eszköz sem abszolút értékű, hiszen adott bizonyíték jelentőségét a mérlegelés dönti el, és ez áll a

beismerésre is. Amikor egymással ellentmondó bizonyítékok alapján kell a büntetőeljáráásban az igazságot megállapítani, a mérlegelés folyamatában a terhelt vallomása legfeljebb központi, de nem mindent eldöntő szerepet játszik. Ha a terhelt tagad, az egyéb bizonyítékokat e vallomással kell összevetni. Ha beismer, azt kell vizsgálni, nincsenek-e a beismerés iránt kétséget támasztó bizonyítékok. Mindez tartalmi vizsgálódás. [...] Az okok között elsősorban a beismerés kikényszerítése iránti irtózás és persze a hamis beismeréstől való félelem szerepel. A törvénytelen kényszer épp oly túrhetetlen, mint az olyan bírói döntés, amely nem az igazságon alapul. Valójában a beismerés különleges jelentőségének elméleti tagadása és ez utóbbi tételes jogi megjelenítése nem jelent védelmet a beismerés megszerzésének törvénytelen eszközeivel szemben. A gyakorló nyomozó vagy az ügyész számára a beismerésnek nagyon is kézzel fogható értéke van, éppen ezért annak mindenáron való megszerzésétől sokkal inkább valódi biztosítékok, mintsem a beismerés jelentőségétől szóló magyarázatok tartják vissza.³⁴

Én vitába szállok Elek Balázssal, aki azt írta, hogy: a terhelti jogok érvényesíthetősége szempontjából kulcskérdés a beismerés önkéntessége az eljárás bármely szakában. Azt is jól tudjuk, hogy amíg nyomozás lesz a világon, addig az ebben a szakaszban tett terhelti vallomásokat gyanú fogja övezni, legyenek bármilyen részletezőek, cizelláltak is az ezzel kapcsolatos törvényi rendelkezések. Ehhez csak annyit fűznék hozzá, ha a kényszervallatás módszerei egzaktabban lennének meghatározva és valóban a nemzetközi szinten is elvárt hatékony nyomozások folynának az ilyen bűncselekmények miatt indított büntetőügyekben, és a terhelt bűnösségének bizonyítása valóban a vádló feladata lenne, a most tapasztalható – nem ritkaságszámba menő – ellentétes folyamattal, hogy a terhelt „kötelessége” ártatlanságának bizonyítása. A Be.-ben létrehozott rendszerrel, különösen a büntetőeljárás vizsgálati szakaszától kezdődően az ügyészség „uralmával” és rá ruházott irányítási jogkörrel, a kényszervallatások talán megszűnhetnek.

A terheltet megilleti az ártatlanság véelme, az önvádra kötelezés tilalma és a hallgatás joga, a bizonyítási teher évszázados hagyománya nem csak „dísz a kirakatban”, hanem a büntetőügyben eljáró hatóságok kötelessége, mert egyébként önkéntes beismerés hiányában, kétség esetén a terhelt győzhet vagy ismét a kényszervallatás eszközéhez nyúlunk....

³⁴ ERDEI Á. (1991): i.m. 211. o.

A szerző publikációs jegyzéke:

- 1.) **A bizonyítás nehézségei a bv örök és a fogdaörök ellen folytatott büntetőeljárásban** Ügyészek Lapja 2001/2. pp.35-51
- 2.) **Az igazságügyi pszichológus szakértők feladatai a német büntetőjogban, különös tekintettel a büntetésvégrehajtásabn adandó „prognózis” szakvéleményre** Börtönügyi Szemle 2010/3. pp. 79-88.
- 3.) **Egy egyszerűsített állampolgársági kérelem nem egyszerű utóélete** Magyar Jog 2015/12. pp.722-726.
- 4.) **Kényszervallatások az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt** Magyar Rendészet 2016/1. pp.11-24.
- 5.) **A kínzás gyökerei és tilalmának aktualitása** Jogtudományi Közlöny 2016/9. pp. 469-476.
- 6.) **Tóth Mihály: A büntetőjog pillérei és korlátai** Magyar Jog 2017/3. pp.185-187. recenzió
- 7.) **A gyanúsított kihallgatása a büntető eljárásjogi alapelvek tükrében** Válogatás a 2016-ban és 2017-ben tartott tudományos rendezvények előadásaiból, Kriminológiai Közlemények 77. pp. 189-202.
- 8.) **A szakvélemény szabályozása az új büntetőeljárési törvényben** Büntetőjogi Szemle 2018/1. pp.3- 15.
- 9.) **A leplezett eszközök új büntetőeljárési szabályozásának néhány kérdése** Magyar Jog 2018/7-8. pp. 418-424.
- 10.) **A gyermekkorú sértett kihallgatása a büntetőeljárásban** Fiatalok Európában konferencia, Tanulmánykötet 2017. pp. 21-30.
- 11.) **Régi és új dilemmák a hamis vád és hatóság félrevezetése kapcsán** Ügyészeti Szemle 2018/4. pp.18-49.
- 12.) **Zabrana mučenja kao ius cogens i praksa Evropskog suda za ljudska prava III.** Međunarodni naučni skup, Usaglašavanje pravne regulative sa pravnim tekovinama (*Acquis Communautaire*) Evropske unije - Bosznia- Hercegovina, Banja Luka lektorált konferencia kötet pp. 311-328. (szerb nyelvű tanulmány) Kiadók: Institut za uporedno pravo Istraživački centar Banja Luka
- 13.) **A leplezett eszközök megítélése az EJEB joggyakorlatában** Ügyészek Lapja 2019/1. szám pp. 87-97.
- 14.) **A kényszervallatás Janus-arcúsága** Büntetőjogi Szemle 2019/1. szám
- 15.) **A kihallgatási taktika örök kérdései – A törvényesség határán húzódó módszerek** Magyar Jog: 2019/6.
- 16.) **A 14. és a 18. életévét be nem töltött különleges bánásmódot igénylő sértett és tanú jogai a nyomozás során** Kriminológiai Közlemények (közlésre elfogadott, megjelenés alatt)